

Niet weggenomen, wel bewaard

Geachte vergadering!

Zijn parlementaire geschiedenis van ons land, varend onder de naam „Het jongste verleden”, begint de bekende liberale staatsman Oud met de volzin: „In de Nederlandse parlementaire geschiedenis luidt elk der grondwetsherzieningen van 1848, 1887 en 1917 een nieuw tijdperk in.”

Laat ons vandaag de bewering nagaan voor de herziening van 1917. Zij bracht de evenredige vertegenwoordiging. Bij de gratie daarvan kon onze partij in de verwachting van een redelijke uitkomst aan de verkiezingen deelnemen. In 1922 gelukte het een eerste zetel te bezetten. Iets van het nieuwe van het tijdvak, voor ons echter belangrijk, was de opkomst van de SGP. De oprichting vond plaats in 1918. Dit jaar bestaan wij alzo zestig jaren. De herziening van 1917 markeerde een keerpunt in de schoolstrijd, die decennia woedde. Hoevele scholen van gelijke levensbeschouwelijke signatuur als de SGP zijn sedertdien niet tot stand gekomen? Het percentage SGP-stemmen is een vaststaand criterium bij het motiveren van een aanvraag om op het scholenplan terecht te komen. Een reden om in het belang van opvoeding en onderwijs bijeen te blijven en de gelederen te versterken. Van 1917 af zijn doelstellingen en belangen van onze scholen en van onze partij innig vervlochten. Het besef dringt door dat het met onze partij mede gaat om onze kinderen. Terwille van het gewenste onderwijs zullen wij het beste zoeken voor de SGP.

De herziening van 1917 voerde het kiesrecht voor de vrouw in. Dat heeft met name de eerste jaren de inzet van de politieke strijd gestempeld. Toen in 1918 voor het eerst volgens het nieuwe systeem verkiezingen plaats vonden, resulteerde dit in de aanwijzing van een politicus van RK-huize tot minister-president. Een novum in de geschiedenis. Zelfs bij de voorvaders van de protestantse leden van de huidige CDA stuitte het op verzet. Ik noem slechts twee namen van vooraanstaande leiders: Kuypers en Lohman. Ook die ontwikkeling heeft het eerste optreden van Kersten, ergo van de SGP, beheerst. Inderdaad kunnen we Oud gewonnen geven, dat een nieuw tijdperk werd ingeluid. Tevens mogen we constateren dat de SGP duidelijk heeft ingespeeld op de toenmalige actualiteit. Onze leiders waren mannen van hun tijd.

Het was ook de tijd van de mislukte staatsgreep van Troelstra en de zijnen. In Rusland en Duitsland kwam de revolutie aan de macht. Dank zij velen die te hulp snelden bleef het in ons land Oranje.

Dat betekent echter geenszins dat de geest van de revolutie niet bij voortduur steeds in sterkere mate opdringt. Hoezeer zijn vele kringen thans met deze geest besmet, waar die voorheen krachtig en principieel werd weerstaan. Wij proeven haar in het vurig beleden horizontalisme, dat alles plat slaat. Zodoende wordt het pad geëffend voor de opmars van de idealen der revolutie. Wat valt te verwachten van een overheid die slechts medemenselijk wil optreden en weigert zich bewust te zijn ook Gods medearbeidster te zijn? Weliswaar is de overheid ons ten goede. „U ten goede,” zegt Romeinen 13. Maar voluit spreekt de Bijbel van „Gods dienaar u ten goede”. Dat zijn twee aspecten. Wij willen geen van beide verdonkeremanen. In deze sfeer liggen de stellingen die wij als partij naar uitwijzen van onze beginselen vandaag aan de dag moeten betrekken, wanneer wij namelijk wezenlijk hetzelfde willen doen als die ons voorgingen. Verzet namelijk tegen de tijdgeest van deze halve eeuw. Het marxisme heeft het gedurig over de vervreemding. Wat ons bijzonder ontmoedigt, en anderzijds tot sterke positiebepaling aanvuurt, is de hand over hand toenemende vervreemding van de mens van God zijn Schepper en van de dienst van de Heere als zijn leven. De vervreemding is zelfvervreemding. Tegen deze geestesgesteldheid, die krachtig werkt in de mensen van nu, zowel kerkelijken als onkerkelijken, hebben wij ons met alle inzichten en overtuigingen, die ons ten dienste staan, teweer te stellen. Dat is de strijd met de geest des tijds van deze jaren. Het is een ander front, maar wij dienen wel uit te gaan van dezelfde operatiebasis. Ons oog mag en behoort gericht te wezen op allen, die ons zijn voorgegaan. In wezen is hun strijd die van ons. Wij zijn echter niet geroepen hen na te doen. Neen, wij zijn gehouden hen na te volgen.

Gering was het begin. Welgeteld waren er zeventien bijeen. Van deze allen is nog slechts één oprichter in leven. Zij vertegenwoordigden acht Walcherense kiesverenigingen. Kersten spreekt van die vergadering van 24 april 1918 als van de „geboortesamenkomst van onze partij”. De zeventien vrienden hebben niet kunnen bevroeden op welke wijze en voor hoeveel jaren de Staatkundig Gereformeerde Partij haar aandeel zou hebben in de politieke geschiedenis van ons volk. De grondwetswijziging van 1917 luidde een nieuw tijdvak in. Er is van alles gepro-

beerd via grondwetswijziging een andere periode te inaugureren. Met name waren het veranderingen in het kiesstelsel. De gekozen Minister-President - waarmee de PvdA bij de laatste verkiezingen in weerwil van de parlementaire afwijzing flirtte - en districtsgewijze verkiezing van kamerleden zouden genezing brengen voor kwalen, waaraan kabinetsformatie en parlementaire werkwijze lijden. Men zoekt het herstel van dieper liggende ziekten in uiterlijke stelsels. Ja, het was dokteren aan de symptomen, niet aan wat krank is zelf. Evenmin slaagde de kleine operatie van de kiesdrempelverhoging, die, naar indieners verwachtten, een lichte verbetering zou opleveren. Het tijdvak van 1917, althans voor het kiesstelsel, duurt voort. Daarom bestaat ook de SGP nog steeds. Echter letten we niet alleen op wat voor ogen is. Daar zijn ongetwijfeld primaire oorzaken, die ons doen zeggen: Door de genade Gods is de SGP die zij is en dank zij Gods hulp staan wij tot op deze dag. Dat is de reden waarom wij u allen hier aanwezig en bijzonder, in haar afgevaardigden, alle kiesverenigingen vermanen te blijven bij die genade en bij die genade alleen. Dank zij onze grote God en Koning voor wat Hij ons heeft willen schenken en laten, en tevens voor alles, waartoe Hij al de onzen bekrachtigd heeft. Zo gedenken wij in verwondering en ootmoed de weg van zestig jaren, waarin de Heere ons geleid heeft. Een weg die, met nadruk genoemd, de SGP geleid heeft van Middelburg naar het centrum van de regering, de Binnenhof te 's-Gravenhage. Geloofd zij God, Die Zijn genade aan ons heeft groot gemaakt. Komt, maakt God met mij groot; verbreidt, verhoogt, met hart en stem, de nooit volprezen Naam van Hem.

Wat ons, geachte vergadering, verblijdt is het constante percentage stemmen dat de SGP al die jaren lang mocht verwerven. Weliswaar mocht de partij voor de oorlog eens het genoegen smaken op de honderd zetels er drie te bezetten; van 1946 tot heden hebben we, met kleine schommelingen, achter de komma van het procentcijfer, steeds het huidige peil behouden. Bij de jongste verkiezingen zijn alle kleine en zelfs enigszins grotere partijen weggevaagd, gehalveerd ja, een enkele ver heen gedecimeerd. Slechts de SGP behield haar veld. De constante, die we zijn, wekt de gedachte een overblijfsel te zijn van wat in roemrucher tijden onze natie op breder vlak kenmerkte. Wij hebben evenwel geen enkele reden om ons daarop te laten voorstaan. Het moet hier ver vandaan zijn. In ons valt niets te prijzen. Wij doen beter te belijden,

dat wij onrein van lippen zijn en wonen temidden van een volk, dat onrein van lippen is.

Te minder is er een argument om ons te verheffen. Dreigt zich in ons midden niet iets van een splijtzwam te ontwikkelen?

Het heeft het Hoofdbestuur buitengewoon verheugd, dat in zo grote meerderheid onze kiesverenigingen zich gesteld hebben achter het beleid dat het Hoofdbestuur voert. Van harte hopen wij dat de uitkomst van het onderzoek naar de loyaliteit ertoe leiden mag dat de gelederen zich hecht aaneen sluiten en dat wij mogen voorttrekken als een enig man. „Als een enig man” - Nehemia 8: 2a - zo luidde de titel van de partijrede van Kersten in 1939. Spreker zei onder meer: „De dag moge aanbreken, dat het Nederlandse volk als een enig man trouw zweren aan de Wet, die God gegeven heeft,” en „Hij gedenke de dagen vanouds en werke die eenheid, die sterk is door de band aan God en aan Zijn Woord. Die band doe ons ook alle verschil, dat voort bestaat mocht, vergeten.” Er kunnen verschillen bestaan die we beter doen te vergeten. Zo leert ons onze allereerste partijvoorzitter. De oproep wordt besloten met de volgende zinnen: „Gij, mijn vrienden, sluit de gelederen. Zoekt bovendien hen die de beginselen der Reformatie nog hoogachten. Boven alles wat wij voorstaan en wensen te bouwen, staat de waarheid. Heeft deze heerschappij in Kerk en Staat en in ons, dan zullen de poorten der hel ons niet overweldigen. Om der waarheid wil moge ik u oproepen om te staan als *een enig man*. Er is niets dat de vijand meer verheugt, dan de verdeeldheid onder degenen die Gods Woord nog belijden, wyl 't hun kracht breekt. Daarom betreuren wij dan ook alle gedeeld optrekken. Het zal zover gaan dat het Gereformeerde volk zichzelf verwoest en de vijand van vreugde om hen opspringt.” Aanhalen van wat Kersten en Zandt gezegd hebben is soms zo gemakkelijk. Wij behoren ons te hoeden voor het eenzijdige. Ook deze dingen hebben zij in voorbije jaren de partij van toen en de partij van nu voorgehouden. „Zoekt bovendien hen die de beginselen der Reformatie nog hoogachten.” Het wil mij voorkomen dat Kersten hier over de partijgrenzen heen ziet.

Zestig jaren mocht de partij staande blijven tot op deze dag. Wij krijgen stilaan een respectabele levensduur. Zodoende is het ons geoorloofd aan elk lustrum aandacht te schenken. Tien jaar geleden deed ik dit in de partijrede „Schriftuurlijk Geïnspireerde Politiek”. Ik min die titel, die

uitdrukt dat openbaring door Woord en Geest een noodzakelijke voorwaarde is voor onze politieke stellingname. Begrijpelijk dat ik tien jaar geleden bij het bestaan van de partij stilstond. Toen waren het vijftig jaren. In diezelfde partijrede herdachten wij onze onvergetelijke David Kodde. Hoorde hij niet tot de eerste drie groten onzer partij, stellig was hij een van de dertig eersten. Het elfde lustrum is niet expres gememoreerd. Een verzuim, meen ik achteraf. Wel herdachten we opnieuw een van de dertig eersten. Misschien wel de eerste onder dezen.

Cornelis Nicolaas van Dis. Hij was toen nog maar enkele weken voordien van ons weggenomen. Vandaar dragen onze beide jongste lustra een zwarte rouwrand. Weliswaar gingen het afgelopen jaar vele vrienden van ons. Als ieder jaar. Trouwe leden van de partij gedurende tientallen jaren. Oud-gemeenteraadsleden en oud-wethouders. Wij gedenken hen met eerbied en tevens vol medeleven hen, die zij achterlieten. Maar van de zeer bekenden in ons verband ging niemand heen, zoals bij het vijftig- en vijfenvijftig-jarig herdenken van de oprichting. Ook dat geeft reden tot dankbaarheid.

Tenslotte wil ik bij alle herinnering een enkel woord wijden aan de ramp, die vijfentwintig jaar geleden ons land trof en met name de provincies, waar de partij werd geboren en waar de partij het sterkste is geworden. Ook van de onzen werden slachtoffer van de niets en niemand ontziende watervloed. Dat jaar gaf Zandt zijn partijrede de titel: „Komt, aanschouwt de daden des Heeren.” Het was midden in de zomer, 1 juli 1953. Als volgt verklaart spreker waarom eerst toen de vergadering plaats vond: „Hielden wij anders in het voorjaar onze jaarvergadering, nu is zij om hoogst droeve redenen uitgesteld moeten worden tot 1 juli. Een zware bezoeking heeft ons getroffen. Hoe velen onzer landgenoten hebben niet in een benauwend kort tijdsbestek bij de watervloed hun leven moeten laten! Onder hen zijn er, die tevoren jaar op jaar met ons ter vergadering waren opgekomen. Hele families zijn in zware rouw gedompeld. Velen hebben bovendien huis en have verloren. Het verlies dat zovelen getroffen heeft, de gevaren, ja zelfs het doodsgevaar, waarin zo menig een verkeerd heeft, de angsten, welke doorstaan zijn, het is alles zó aangrijpend en zó ontzettend, dat het niet onder bewoordingen valt te brengen. De hand des Heeren heeft het over ons volk gebracht. Hij is het geweest, Die deze zware beproeving

ons ter waarschuwing en verootmoediging, tot lering en bekering, over ons deed gaan.”

Wat zijn voor land en volk, maar ook welke zijn de vruchten voor velen persoonlijk, niet in het minst de zwaarst beproefden, geweest? Vijf en twintig jaren gingen heen. Me dunkt dat echte vruchten inmiddels zijn overzomerd en overwinterd.

Reeds noemde ik geheel terloops de uitslag van de verkiezingen, die vorig jaar mei zijn gehouden. In de laatste partijrede heb ik de hoop uitgesproken, dat wij mochten verblijd worden door een begunstigde uitkomst. Ik voegde daaraan toe: „Als SGP willen wij blijven gehoorzamen aan God in der gerechtigheid. Want gerechtigheid verhoogt een volk.” Gerechtigheid die barmhartigheid in zich besluit. Want het is niet eerlijk, wanneer men voorgeeft dat wij als SGP niet aan armen, achtergeblevenen en behoeftigen ons laten gelegen liggen. De ware dienst van God brengt met zich dat wij ons ontfermen over allen, die deernis vragen. Wanneer wij van ons beginsel hoog opgeven, moeten wij met de grootste nadruk ons afvragen hoedanigen wij moeten wezen in daadwerkelijke sociale gedrevenheid. Dat is een ding dat zeker is.

De verkiezingsuitslagen waren voor ons niet slecht. Wij behielden onze drie zetels. Procentueel verloren we slechts een schilfertje. Graag hadden we een zetel erbij gehad. De werkzaamheden worden hoe langer hoe veeleisender. Gelet op de grote zuigkracht, die grote partijen uitoefenden en tegelijk gelet op de polarisatie, moet het ons toch verbazen dat wij er om zo te zeggen zonder kleerscheuren afkwamen. Wij hopen dat de fractie met lust en in goede condities de werkzaamheden mag voortzetten. In de beste harmonie als hiervoor. Het verblijdt ons dat onze fractie-assistenten en persoonlijke medewerkers zich zo vol sympathie en voortvarendheid inzetten voor de veelomvattende taken. Hoe zijn wij gegroeid! Tot 1967 moest de fractie alles zelf doen. Zo goed en kwaad dit ging. Nu staan ons zeven personen ten dienste. Het is niet te begrijpen hoe het vroeger ging. Want het is nog ten enenmale niet mogelijk alles aan te pakken wat wij graag ter hand nemen. Talloze keren hebben Zandt en Van Dis gevraagd om medewerking van alle leden, die daarvoor over gaven, mogelijkheden en bovenal deugdelijke informaties beschikten. Wij willen er zijn voor onze mensen. Maar dan niet zonder hen. Gelukkig beschikt de partij ook over zowel een Studie- als

een Voorlichtings- en Vormingscentrum. Speciaal in de periode van de verkiezingen is veel, onnoemelijk veel werk verzet. Daarbij vergeten we niet wat onze partijsecretaris en onze partijpenningmeester week in week uit presteren. De inzet en toewijding zijn op alle fronten voorbeeldig. Dit heeft allemaal, alles en elk op eigen wijze, meegewerkt aan de voor ons niettemin verheugende uitslag.

Het waren de grote partijen die grote winst boekten vorig jaar. De socialisten tien zetels en de liberalen zes. Nu zovele kleine partijen verdwenen of aanzienlijk verloren, wordt het evengoed voor ons als kleine partij een geduchte uitdaging en inspanning om tegenover de grote fracties onszelf te handhaven. Honderddertig zetels worden ingenomen door de drie groten. Wanneer wij de acht zetels van D'66 nog eens aftrekken resteren er slechts een dozijn voor de kleine fracties. Deze getalsverhoudingen tonen aan dat het uiterste krachten vergt om niet onder de voet gelopen te worden. Terecht sprak men van het resultaat van de verkiezingen als van een aardverschuiving. Echter minder ingrijpend anderzijds dan wordt gesuggereerd. In de verhouding tussen wat in grove termen als links en rechts wordt aangeduid, kwam nauwelijks wijziging. De samenvoeging heeft de drie confessionele partijen nauwelijks winst opgeleverd. Dit zegt wel dat partijkeus uit religieuze voorkeur afzwakt. Door de samensmelting worden bovendien de specifieke principiële profielen genivelleerd. Om die reden is het extra noodzakelijk dat wij als SGP ons typisch reformatoerisch accent leggen op onze politieke deelname. Zonder ons zou de vaagheid en de grauwheid alleen maar toenemen. Het is goed daar nadruk aan te geven bij de propaganda voor de Statenverkiezingen. Laten wij daarbij tevens niet vergeten, dat de uitslag voor het behoud van de plaats in de Eerste Kamer van de Staten- Generaal belangrijk is om vooral niet zwakker uit de verkiezingsronde te komen. In eerste instantie rust onze vertegenwoordiging in de senaat op de Statenzetels in de provincie Zuid-Holland. De vorige keer zijn die toch al van vier naar drie teruggelopen. Zou het erin zitten weer op oude kracht terug te komen in de Staten van Zuid-Holland? Dat zou geweldig zijn. Ik releveerde reeds dat het vijf jaar geleden was jongstleden 5 januari dat Van Dis overleed. Dat betekent - over de Eerste Kamer gesproken - dat onze senator Meuleman alweer vijf jaar de SGP in de Eerste Kamer vertegenwoordigt. De 13^e februari was precies de datum dat zijn lidmaatschap begon. Een welgemeend woord

van dank en erkentelijkheid is zeker op deze bijeenkomst op zijn plaats. De Heere zegene bij voortduur onze gewaardeerde en sympathieke senator met wijsheid en toewijding.

Van de uitslag van de verkiezingen deden wilde en ongeloofwaardige verhalen de ronde in ons land. Het is zonder meer een kunstig verdichte fabel dat het resultaat dwingend wees op voortzetting van het kabinet Den Uyl. De beschamende formatieperiode van mei tot december 1977 wil ik niet uitvoerig behandelen. In de rede namens de SGP-fractie in de Tweede Kamer ter gelegenheid van de Regeringsverklaring bij monde van de heer van Agt heb ik daaraan ruime aandacht geschonken. De verkiezingscampagne was een felle wedren om het premierschap. Mede om die reden kwam het CDA tot stand. Het CDA wilde de functie overnemen van de voormalige KVP om naar welgevallen uit te maken met wie er geregeerd gaat worden. Er zat in de hele verkiezingsstrijd meer competitie - wedijver - dan compagnonschap. Getuige het feit dat nagenoeg alle links te hoop liep rondom de lijsttrekker van de PvdA. De Duitsers spreken van feindliche Brüder. PvdA en CDA zijn gebleken ten opzichte van elkaar meer feindlich te wezen dan Brüder. Trouwens de hele touwtrekkerij ten eerste om verdeelsleutels, ten tweede om sleutelposities, ten derde om sleutelpersonen en ten vierde om sleutelgatkijkers - staatssecretarissen als waakhonden op CDA-departementen - bewijst hoezeer het hele afzichtelijke formatiegeworstel was vastgelopen in blote machtsstrijd. Indien één stem meer of minder in het kabinet dermate van belang zou geweest zijn moeten wij er maar niet aan denken dat om de haverklap een stemming binnen het kabinet de doorslag had moeten bezorgen.

Intussen kwam de frêle, dat is de erg broze symbiose - te weten een typische samenleving - van christendemocraten en liberalen tot stand. De Regeringsverklaring die de heer Van Agt vorige maand in het parlement aflegde was van die aard dat er geen bepaald touw aan vast te knopen was. Met welke bedoeling dan ook. Het kwam enigermate over als Den Uyls stem en Wiegels handen. Veel hangt er af van de omstandigheid of het CDA eenparig weet wat het wil. Of zullen omtrent zeven oppassers de CDA-olifant prikkelen langs een route, die zij prefereren? Intussen is het een plezierig spelletje voor progressieven her en der om de VVD te sarren door er telkens op te wijzen dat juist zij het zijn die herhaaldelijk dit en dat moeten inleveren. Wanneer mensen uit het

CDA daaraan meedoen, vraagt men zich af of zij aan anderen - te weten de liberalen - doen, wat zij niet plezierig vonden dat het hen overkwam, toen zij gedurig in het kabinet-Den Uyl onder het rode juk door moesten. Een fijne neus voor dat soort toestanden hielden zij blijkbaar ervan over.

Zeer onlangs heb ik het standpunt van de fractie verwoord tegenover het kabinet-Van Agt. In onze houding is geen bijzondere wijziging opgetreden. Voor zover ik bezien kan heeft de SGP al de zestig jaren van haar bestaan zich loyaal willen opstellen. Ook in het verleden is het vaker voorgekomen, vóór en na de oorlog, dat de fractie in een uiteindelijke beslissing, waarbij het voortbestaan van het kabinet in het geding was, de situatie die bij aftreden zou ontstaan, liet meewegen. Alleen gezien de smalle parlementaire basis, waarop het huidige kabinet kan bogen, zijn we bereid die positieve benadering een enigszins structureler karakter te geven. Wij hebben er evenwel moeite mee, wanneer we wel goed zouden zijn voor de stemming, doch niet voor de beraadslaging. Dit alles laat echter onverlet dat wij ons vooral gebonden achten aan onze programma's.

Het is zonder meer duidelijk, dat aan onze houding tegenover het kabinet naast economische aspecten ook ethische te onderkennen zijn. Juist wat de laatste betreft wil ik onze zorgen niet verhelen. Ter gelegenheid van het debat over de Regeringsverklaring heb ik het in onze bijdrage betreurd dat er van het Ethisch Reveil, wat daar overigens onder te verstaan valt, nauwelijks iets in de voornemens van het nieuwe kabinet is overgebracht. De onverzwakte nadruk op wederkeer tot de Heere en Zijn geboden als voorwaarde voor waarachtig welzijn van land en volk is de rechtvaardiging van ons zelfstandig politiek optreden. Het is ons uit vele contacten bekend, dat dit het punt is wat onze kiezers beweegt om aan de SGP vertrouwen te geven. Wij hopen van harte dat kracht en wijsheid ons genadig worden geschonken om in dat opzicht niet te beschamen. Het ontgaat ons allerminst dat men als partij met alle macht wenst op te komen voor de belangen van talloze groepen en individuen, die in allerlei opzicht dreigen achter te blijven. Wij delen die gevoelens, want het gaat heel bijzonder om de naaste. Wij zijn van oordeel dat in dezen niet uitsluitend en primair een taak voor de overheid bestaat. Daarenboven is het een allereerste vereiste te handelen in de

vreze des Heeren. De zorg en aandacht voor de misdeelde moet geworteld wezen in de rechte verhouding tot God, Die als Schepper alles onderhoudt en als Koning, alle dingen bestuurt. Tegenwoordig spreekt men herhaaldelijk over de Bergrede als inspiratiebron en richtsnoer voor de politiek. Door de hele Bergrede heen is echter wat men thans graag de horizontale relatie noemt opgehangen aan wat in die visie de verticale relatie moet heten. De vrede des Heeren is niet slechts het beginsel van wijsheid, tevens het beginsel van heel de levenswandel zoals die behoort te zijn. Het bederf is in allerlei opzicht groot in de samenleving. Zelfs het noemen van ontwikkelingen wordt schandelijk. Politiek naar uitwijzen van de Bijbel moet zich er voor alle dingen rekenschap van geven dat zijn voorstanders zonder eigendunk zich er bereidwillig toe lenen het zout der aarde te zijn. Dat staat diametraal tegenover de reactie, waar wij gauw toe geneigd zijn, om ons uit de wereld terug te trekken. Wij mogen geen gemene zaak maken met de ongerechtigheid, maar we kunnen ons niet volstrekt onttrekken, zegt de apostel. Dan zouden wij uit de wereld moeten gaan. Ik ben overtuigd dat wij speciaal in de uitoefening van onze staatsburgerlijke roeping tegen die tendens in moeten gaan. Geen houding van uit de wereld willen gaan, hoe dan ook. Kwaad gerucht zal niet altijd te vermijden zijn. Wat zou dat?

Wie hebben ze eerder gesmaad en vervolgd dan u, zegt Hij, onder de vleugelen van Wiens voorbede wij gaarne willen schuilen in de vervulling van de nood die ons is opgelegd. Hij immers heeft gebeden: Ik bid niet dat Gij hen uit de wereld wegneemt, maar dat Gij hen bewaart van den boze. Daarin zien wij helder de omtrekken van de houding die ons in de politiek past. Alle zorg en inspanning moeten er zoveel mogelijk op gericht zijn om volk en vaderland, weliswaar nog in de wereld, te bewaren van de boze. De boze die heviger woedt dan lang tevoren, omdat hij beseft dat zijn tijd zienderogen inkrimpt.

Ditmaal zeer kort over de wereldsituatie. De tijd kort in, zei ik zojuist. In de geweldige woeling van de jongste wereldoorlog stond het lot van het volk der joden centraal. Nog en opnieuw cirkelt er in de mondiale politiek veel om de spil Israël, hoezeer dat „veel” misschien door olie gesmeerd wordt. Het explosief initiatief van de president van Egypte wekte hoop als een lenteklokje boven de sneeuw. Wanneer wij in deze

overigens door en door politieke ontwikkelingen verre verwantschap meenden te bespeuren met wat in bijbelse termen vervulling heet, moeten wij er ten zeerste op bedacht zijn dat Gods wegen heenleiden door verdrukkingen en dikwijls zelfs door ogenschijnlijke ondergangen.

Donker zijn de toestanden. Economisch en, wat erger is, ethisch. Wij zien het ene niet los van het andere. Beslist niet. Ik geloof dat alle partijredes de zestig jaren van het partijbestaan door van donkerte gewaagden. Wellicht is het nog donkerder dan toen wij begonnen in 1918. Wat nood met die nood der tijden? Immers dan is ook de zaligheid nu nader dan toen. Laat ons voortgaan en vertragen noch versagen. Laat ons onze hoop stellen op God. In 't oog Zijn daân, in 't hart Zijn wetten. Niet gaande uit de wereld, maar daarin bewaard van den boze. Ziende op Hem, Die gezegd heeft: Hebt goede moed, Ik heb de wereld overwonnen.